

ВІДГУК

опонента на дисертацію

Пилипенка Володимира Пилиповича

«Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду:

питання теорії та практики»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

за спеціальністю 12.00.11. – міжнародне право

Актуальність обраної теми. У зв'язку зі збройною агресією РФ проти України з новою силою постають питання щодо можливості притягнення до кримінальної відповідальності за вчинені воєнні злочини. На жаль як міжнародна спільнота у цілому, так і в окремі держи починають розмірковування щодо перспектив відповідальності після вчинення найбільш небезпечних воєнних злочинів які підривають як основи міжнародного правопорядку.

Вчергове міжнародна спільнота виявилася не готовою до того, щоб притягнути до відповідальності за воєнні злочини, вчинені в рамках збройної агресії РФ проти України. Знову виникло питання про неефективність роботи постійнодіючого Міжнародного кримінального суду й усе гостріше постає питання щодо створення нового спеціального трибуналу для притягнення до відповідальності не тільки за злочин агресії, а й воєнних злочинів, з міркуваннями, що такий трибунал зміг би це зробити більш ефективно, зокрема й через застосування кримінального переслідування *in absentia*.

Відтак, актуальність теми, обраної Пилипенка Володимира Пилиповича для дисертаційного дослідження, її теоретичне і практичне значення, а також своєчасність звернення не викликає сумніву.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації

Дисертація містить раніше не захищені наукові положення, науково обґрунтовані теоретичні результати, які свідчать про особистий внесок здобувача в науку міжнародного права. Обґрунтованість наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність підтверджуються використанням широкого спектру загальнонаукових і спеціальних методів, які застосовуються в сучасній науці міжнародного права. Зокрема, гносеологічний метод використаний для теоретико-правових засад дослідження, а саме в процесі огляду основних доктринальних джерел за тематикою дослідження; історико-правовий метод – для порівняння історичних станів інституту воєнних злочинів та системи його елементів в міжнародному та національному аспектах; логіко-семантичний і формально-логічний методи використано з метою вдосконалення понятійного апарату шляхом визначення понять «воєнний злочин», «збройний конфлікт», «спільна злочинна діяльність»; використання системно-структурного методу допомогло виявити і проаналізувати сучасний стан розвитку законодавства й практики України в контексті визначення воєнних злочинів та їх елементів; методи групування, класифікації і аналітичний метод застосовано для визначення правових засад діяльності і компетенції Міжнародного кримінального суду в контексті притягнення до індивідуальної кримінальної відповідальності за скоєння воєнних злочинів, а також з'ясування правових засад розвитку міжнародно-правового співробітництва України з Міжнародним кримінальним судом; метод прогнозування уможливив окреслити перспективні напрями удосконалення законодавчого забезпечення діяльності органів державної влади України в контексті приведення у відповідність чинного законодавства про воєнні злочини до норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права.

Автором проведено аналіз достатньої кількості джерел (список використаної літератури налічує 502 найменування). У дисертаційному дослідженні проаналізована спеціальна наукова література, статuti та рішення міжнародних судів, міжнародні договори та внутрішньодержавне законодавство України.

Робота є самостійним та завершеним науковим дослідженням й у цілому відповідає усім формально визначеним вимогам щодо обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є

першим в Україні комплексним науковим дослідженням воєнних злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду та одним із перших у вітчизняній юридичній науці комплексним правовим дослідженням проблематики міжнародних злочинів за Римським статутом Міжнародного кримінального суду, а також проблеми імплементації положень Римського статуту про воєнні злочини в законодавство і практику України.

Заслуговують на позитивну оцінку та особливу підтримку низка висновків дисертаційного дослідження.

Слід погодитися з твердженням автора, що сучасні правила ведення збройних конфліктів регламентовані насамперед міжнародним правом, однак суттєвим залишається питання ефективності застосування міжнародно-правових норм на практиці. Ефективність застосування норми багато в чому залежить від ефективності механізму притягнення особи до відповідальності за її порушення (стор. 57).

Заслуговує підтримки дослідження становлення та розвитку інституту відповідальності за порушення законів і звичаїв ведення війни у міжнародному праві (стор. 58-89).

Обґрунтованою є теза щодо дуалістичної юридичної природи воєнних злочинів, адже до таких, з одного боку, належать злочини, що полягають у порушенні правил ведення воєнних дій (збройних конфліктів), спрямовані проти інтересів осіб, які безпосередньо беруть участь у цих конфліктах, а з іншого боку – порушення норм міжнародного гуманітарного права, що покликане захищати права та інтереси осіб, які безпосередньо участі у збройних конфліктах не беруть (стор.95).

Варто підтримати думку, що з позиції конструкції об'єктивної сторони складів воєнних злочинів їх можна розділити на: 1) формальні – норма містить вказівку тільки на діяння, без опису будь-яких наслідків (наприклад, напади на цивільні й інші захищені об'єкти); 2) матеріальні – норма містить вказівку на обов'язковий наслідок у результаті вчиненого діяння (наприклад, вбивство або поранення комбатанта, який, склавши зброю або не маючи більше засобів

захисту, здався) (стор.95-96).

Цілком слушним є підхід автора до визначення поняття воєнні злочини, які є окремою категорією злочинів, скоєних військовослужбовцями та цивільними особами за умов збройних конфліктів; вони характеризуються умисним порушенням правил ведення воєнних дій, встановлених міжнародним гуманітарним правом (стор. 123). Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, що застосовується у збройних конфліктах міжнародного та/або неміжнародного характеру і спричиняють індивідуальну кримінальну відповідальність відповідно до норм міжнародного кримінального права (стор. 124).

Слід погодитися також з тезою, що Міжнародний кримінальний суд – це, по суті, перший постійнодіючий міжнародний орган кримінального правосуддя, який переслідує та притягує до відповідальності не державу, а конкретну фізичну особу, конкретного індивіда (стор. 189).

Правильним є акцентування автором уваги, що воєнні злочини за Статутом МКС можуть бути вчинені як у рамках міжнародного збройного конфлікту, так і у рамках неміжнародного збройного конфлікту (стор. 223); умовами, які необхідні для кваліфікації певних діянь як воєнних злочинів є такі: 1) необхідно, щоб діяння були вчинені під час збройного конфлікту; 2) існує зв'язок між злочином і збройним конфліктом; 3) порушення мають бути «серйозними»; 4) потерпілі повинні підпадати під поняття «охоронюваних осіб» за міжнародним гуманітарним правом, що стосується і матеріальних об'єктів також (стор. 224).

Варто підтримати думку, що в процесуальному аспекті здійснення практичної діяльності Міжнародний кримінальний суд зберіг основні здобутки попередньо чинних міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, проте у зв'язку з особливостями своєї процедурної діяльності як першої в історії міжнародного кримінального права постійно діючої міжнародної кримінальної судової установи, вніс низку процесуальних інновацій, активне застосування яких на практиці свідчить про продовження розвитку міжнародного кримінального права та формування міжнародного кримінального процесуального права як нової галузі

сучасного міжнародного права (стор. 309).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони сприяють подальшому розвитку теорії і практики міжнародного права. Положення дисертації можуть бути використані для застосування у практиці правотворчої та правозастосовної діяльності, а також прискорення процесів формування ефективних механізмів забезпечення протидії воєнним злочинам, зокрема: у науково-дослідницькій сфері – при подальших наукових дослідженнях та підготовці аналітичних матеріалів щодо тенденцій подальшого розвитку інституту воєнних злочинів у міжнародному праві; у правотворчій діяльності – у законотворчій діяльності Комітетів Верховної Ради України в контексті удосконалення чинного законодавства України в сфері регламентації воєнних злочинів; в освітньому процесі – у закладах вищої освіти України при викладанні навчальних дисциплін «Міжнародне кримінальне право», «Міжнародне гуманітарне право», «Кримінальне право», «Міжнародне правосуддя», «Міжнародний кримінальний суд». та ін., підготовці навчально-методичних матеріалів, проведення лекційних занять та семінарів.

Повнота викладу в опублікованих працях наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення та висновки знайшли своє відображення в одній одноособовій монографії (Пилипенко В. П. *Воєнні злочини в сучасному міжнародному праві: питання теорії та практики* : монографія. Одеса : Юридична література, 2021. 320 с.), 19 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 3 наукових статтях у зарубіжних періодичних виданнях, а також 5 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. У дисертації викладено зміст власних досліджень автора, зроблено посилання на власні наукові праці. Публікації автора прямо пов'язані з темою дисертаційної роботи та розкривають її зміст.

У роботі не виявлено порушень академічної доброчесності, зокрема, плагіату, фабрикації, фальсифікації, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження; усі сформульовані в дисертації положення і висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора.

Відмічаючи позитивні якості дисертації, слід вказати на деякі **зауваження та дискусійні питання, які потребують додаткового роз'яснення.**

1. Значно збагатив би дисертацію аналіз практики МКС щодо кваліфікації воєнних злочинів, зокрема тих справ, у яких обвинувачені у вчиненні воєнних злочинів були засуджені (Т.Лубанга, Ж.Катанга, Б.Нтаганда, Аль Факі аль Магді) або виправдані (М.Нгуджоло Чуї, Ж.-П. Бемба Гомбо). У той же час, видається, надмірна увага приділена історико-правовим питанням пов'язаних з воєнними злочинами у міжнародному праві та практиці міжнародних кримінальних трибуналів *ad hoc*, які були попередниками МКС.

2. Потребує конкретизація теза автора сформульована на стор. 192 дисертації, що Римський статут містить своєрідний «кодекс воєнних злочинів» за міжнародним кримінальним правом, адже у Римському статуту міститься тільки одна стаття прямо присвячена воєнним злочинам – ст. 8 Римського статуту.

3. На стор.95 дисертаційного дослідження автор підкреслює, що «у п. 1 ст. 20 Римського статуту МКС зазначається про склад злочину як про характеристику самого злочину». Така теза потребує додаткового обґрунтування, так як ст. 20 стосується принципу «Ne bis in idem», і хоча у п.1 ст.20 Статуту МКС згадується про склад злочину, цю статтю варто розглядати саме крізь призму згаданого принципу.

4. На стор.385 дисертації, автор зазначає, що «примус до отримання громадянства можна розглядати як «інше серйозне порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах», як це встановлено п. b ст. 8 Римського статуту». Таке твердження автор виводить через ст. 45 Гаазької конвенції про закони та звичаї війни на суходолі, яка передбачає, що «забороняється примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику».

Однак, п. "b" ст.8 Римського статуту містить у пп. "i"- "xxvi" вичерпний перелік діянь які складають «інше серйозне порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах» і серед них немає згадки про згадане вище діяння – «примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику».

5. Які злочини вчинені у рамках повномасштабного вторгнення рф в Україну, на думку автора можуть бути кваліфіковані Міжнародним кримінальним судом як воєнні? Як оцінюється перспектива притягнення до відповідальності за воєнні злочини у рамках МКС, беручи до уваги, що за два роки МКС спромігся видати тільки два ордери на арешт, і в контексті тільки одного факту (на наш погляд не найбільш зухвалого) порушення МГП (депортації дітей)?

6. Чи констуркція воєнних злочинів, яка міститься у ст.8 Римського статуту відповідає сучасним засобам та методам ведення війни, особливо враховуючи активне застосування сторонами збройних конфліктів автономних систем озброєння та штучного інтелекту?

Висловлені вище зауваження запрошують автора до наукової дискусії й жодним чином не змінюють загальну високу позитивну оцінку дисертації та висновок про її наукову та практичну цінність. Висновки, отримані у результаті дослідження, є науково обгрунтованими та розвивають науку міжнародного права.

Вивчення реферату дисертації дає можливість зробити висновок, що зміст дисертації знайшов належне відображення у тексті реферату дисертації; зміст реферату не виходить за межі мети, завдань та змісту дисертаційного дослідження.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Враховуючи наведене вище, вважаю, що дисертаційне дослідження «Воєнні злочини за Римським статутом Міжнародного кримінального суду: питання теорії та практики», має практичну та теоретичну цінність та містить наукові положення та науково обгрунтовані результати у сфері міжнародного права, що свідчить про

особистий внесок її автора в науку міжнародного права щодо розв'язання важливої теоретичної проблеми, що полягає в формулювання концепції воєнних злочинів за Римським статутом і законодавством України, а також обґрунтування правових та організаційних засад інституту індивідуальної кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Дисертаційне дослідження відповідає паспорту наукової спеціальності 12.00.11 – «Міжнародне право» та вимогам: Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261; Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197; Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 Про затвердження Вимог до оформлення дисертації; Положення про спеціалізовану вчену раду з присудження наукового ступеня доктора наук, затвердженого Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 грудня 2021 року № 1359, а її автор – Пилипенко Володимир Пилипович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право.

Опонент:

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

 Віталій ГУТНИК

